Pojem *merimna, merimnaó* v Kázání na hoře/rovině

Petr Pokorný

The Concept of *merimna, merimnao* in the Sermon on the Mount/Plain. *Merimna, merimnao* (care, to care) are according to several parts of the Synoptic tradition (Q, Mark, SLuke) opposite of the faith, and they overshadow the view of the kingdom of God. Almost two thousand years later Martin Heidegger understood the concept "care" (German *Sorge*) positively as a conscious project of life as a temporary one, which marks its uniqueness and dignity. What the Synoptic traditions call "care" (*merimna*) rather corresponds with the heideggerian concept of human worrying for (German *Beschaffen*).

The existential care as voluntary accepting the temporal life is in the Christian heritage replaced by existential relying on God's grace through faith.

Keywords: *merimna,* care, worrying, Heidegger, Sermon on the Mount

Imre Peres se od počátku své vědecké práce snažil zasadit dokumenty křesťanské víry do souvislosti se základními problémy lidského světa (život – smrt, výchova). Proto bych ho k jeho jubileu rád uctil malou úvahou k podobnému tématu. Hans Hübner napsal před časem zajímavou studii *Heidegger ‚O podstatě pravdy' a pojetí pravdy v evangeliu podle Jana*,[1] která mne inspirovala k podobnému pokusu – ke konfrontaci Heideggerova pojetí starosti a roli starosti v Lk 12,22–31 / Mt 6,25–34 (Q).[2]

1. Téma „starost"

Ježíšovy výroky o starosti a starání (*merimna*, *merimnaó* a *amerimnos*) zapustily v křesťanské tradici hluboké kořeny a najdeme je rozptýleny v různých vrstvách kanonických evangelií: Lk 12,11par (Q); Mk 4,19parr (Marek); Lk 10,41; 21,34 (SLk). V listech apoštola Pavla se setkáme s pozitivním (1K 12,25; 2K 11,28) i negativním (1K 7,32–34; Fp 4,6) užitím

[1] H. Hübner, Wahrheit und Wort: Heideggers „Von Wesen der Wahrheit" und Wahrheit im Johannes-Evangelium, in: J. Mrázek, Jan Roskovec (Hg.), *Testimony and Interpretation* (FS P. Pokorný) (JSNTS 272), London – New York, 2004, 202–222.

[2] K exegezi těchto textů viz např. E. Gräßer, Sorgloses Sorgen, Exegetische und homiletische Erwägungen zur Paradoxie des Bergpredigers in Mt 6,25–34, in: U. Busse, M. Reichardt, M. Theobals (vyd.), *Erinnerung an Jesus* (FS R. Hoppe), Göttingen – Bonn, 2011, 161–177.

kmene *merimn-*, rozhodující je, k čemu se starost vztahuje. Význam Lk 12,22–31par potvrzují paralely v Tomášově evangeliu (TomEv 36 a P. Oxy 655,1,1–17).

Cílem našeho srovnání není přispět k pochopení Heideggerovy filozofie. To by byl anachronismus. Není to ani pokus sledovat dějiny působení Lk 12,22–31, protože Heidegger tímto textem nebyl ovlivněn. Pokusíme se však srovnáním biblického textu s Heideggerovou filozofií „pobytu" přispět k interpretaci biblického textu ze sbírky Q (Lk a Mt).

2. Starost zastírá obzor

Perikopu, kterou se budeme obírat, pokládali někteří biblisté za midráš k Otčenáši.[3] To nelze jednoznačně doložit,[4] ale nelze vyvrátit, že se tu setkáváme s některými rysy, které patří k nejstarší vrstvě ježíšovské tradice.

Klíčový pojem je v Lk 12,22–31 – království Boží – *basileia* (*autou*, v. 31a). To je eschatologická skutečnost, která bezprostředně zasahuje i do současnosti. V zaslíbeních vystupuje do popředí eschatologický příchod království Božího, kdežto v parenezi spočívá důraz na jeho přítomném působení.

Starost, starat se (*merimnaó*) je podle Lk 12,22 postoj, který charakterizuje celý život a brání přitom království Božímu, aby pronikalo do lidského života. O životě se tu mluví jako o *psyché*, dechu, což však může znamenat i lidské já (*Person-Sein*) jako např. v Lk 12,19n nebo 1Pt 2,11. To, co je předmětem starostí, jako denní strava a ošacení, není nic špatného a patří to k časnému životu. („[…] váš /nebeský/ otec ví, že to potřebujete" v. 30). Fatální omyl spočívá v představě, že starost může vyřešit základní problém života, že starosti se zbavíme staráním.[5] Co tím člověk docílí, je to, že starost se stane horizontem jeho života: „Co budeme jíst […] co budeme mít na sebe?" (Lk 12,22)

Starost je označena jako důsledek „malověrnosti" (*oligopistia*, v. 28), tj. nedostatečné důvěry v Boha, a pochybnosti (*diakrinomai*, Mk 11,23).

---

[3] H. Riesenfeld, Von Schätzesammeln und Sorgen – ein Thema urchristlicher Paränese, in: *Neotestamentica et Patristica* (FS O. Cullmann), Leiden, 1962, 42–58; G. Bornkamm, *Der Aufbau der Bergpredigt*, NTS 24, 1977/8, 419–432.

[4] U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus (Mt 1–7)* (EKK I/1), Düsseldorf, Zürich, Neukirchen, 2002, 5. Aufl., 460, pozn. 2.

[5] R. Bultmann, *merimnao* etc., ThWbNT IV, 1942, dotisk 1966, 593–598, zde 595n; je příznačné, že právě Rudolf Bultmann, ovlivněný M. Heideggerem, zpracoval právě toto heslo.

Další výroky o starosti lze najít ve výkladu podobenství o rozsévači, kde starosti světa (*ai merimnai tou aiónos*, Mk 4,19) spolu s „vábivostí majetku a chtivostí ostatních věcí" udusí zaseté slovo, takže nepřinese ovoce. V Lukášově evangeliu jsou zase mnohé starosti překážkou, která pečlivé Martě brání slyšet slovo Ježíšovo (Lk 10,41).

3. Časnost a starost u Heideggera

Ve filozofii Martina Heideggera je starost definována jako to, co charakterizuje faktické bytí konkrétní osoby člověka – *das Sein des Daseins*. Důslednou analýzou „pobytu" (*Dasein*) lze odhalit závažnost starosti a poznat její propojení s časností lidského života.[6] Protože člověk si je na rozdíl od zvířete stále vědomý své smrtelnosti, zrcadlí se ve starosti jeho strach o život. Starost patří k jeho bytí, jeho bytí „je" starostí.[7]

Pozor, termíny jsou tu ve srovnání s biblickým použitím posunuty. Jen nedosti hluboká starost, která zůstává u „obstarávání" (*Beschaffen*), je příznakem odcizené existence, která si není vědoma sebe sama, je uzavřená a neautentická. Analogie není mezi Heiddeggerovou „starostí" a starostí v nejstarší ježíšovské tradici, zejména v Lk 12,22–31, ale mezi Lk 12 a Heideggerovým „obstaráváním".

4. „Hledat" království Boží

Autentické bytí spočívá dle Heideggera v tom, že člověk přijme časnost svého života vědomě, svým rozhodnutím, a že stále toto vědomé přitakání k časnému životu potvrzuje. V tomto ohledu sdílí Heideggerova „starost" některé rysy víry, jak se s ní setkáváme v ježíšovské tradici (Mk 5,36; Lk 8,50). Zato Heideggerovo „obstarávání" je z hlediska nejstarší vrstvy Ježíšových výroků postojem „malověrného" (*oligopistos*) člověka (Lk 12,28). To byl tehdy nově vytvořený výraz, který měl vyjádřit něco z nejstarší aramejské ježíšovské tradice, tedy něco, co bylo pro Ježíšův jazyk příznačné. Patrně to byl nějaký výraz nebo spojení slov, který vyjadřoval oslabení víry (hebrejský kmen *a-m-n*). Musel to v této oblasti být tak závažný výraz, že již první řecky mluvící křesťanská generace vytvořila pro jeho překlad zvláštní řecky výraz, *oligopistia*, který předtím v řečtině není doložen;[8] jeho další doklady včetně adjektiva *oligopistos* jsou Mt 8,26; srov.

---

6 M. Heidegger, *Sein und Zeit I*, Halle, 1936, 4. vyd., 180–183.

7 Tamtéž, 212.

8 G. Ebeling, Jesus und Glaube, in: týž., *Wort und Glaube*, Tübingen, 1962, 2. vyd., 203–254; srov. D. Lührmann, *Glaube im frühen Christentum*, Gütersloh, 1976, 23.

Mt 14,31; 16,8; 17,20. Víra je celkové zakotvení lidského života v Bohu. To znamená, že překonat „malou vírou" vyvolanou „obstaráváním" („sháněním"), které se stává jediným horizontem života, je možné jen tehdy, když člověk přijme svůj život s důvěrou, že i se svou časností je život darem od Boha, a je otevřený vůči tomu, co z Boží strany přichází jako nová skutečnost, království Boží, nový věk.

Že to nevede ke zbožné pasivitě, lze doložit tím, že se zeptáme, co je protikladem „starosti" podle Lk 12. Je to hledání (*zéteó*) království Božího (v. 31), něčeho, co není výsledkem lidské činnosti, ale lze to hledat a nalézt. Toto hledání je částečnou obdobou heideggerovské starosti. Je to jistě jen nepřímá obdoba, protože víra není jen existenciálním rozhodnutím, je projevem osobního vztahu k Bohu (Otčenáš) a může počítat s tím, že Bohu na každém člověku záleží: „Všechnu ‚svou starost vložte na něj', neboť mu na vás záleží." (1Pt 5,7; srov. Fp 4,6) Zda a jaký to má sociální dopad, je potřebí zkoumat zvlášť.

5. Víra versus starost

Máme-li ověřovat sociální důsledky tohoto postoje, je třeba, abychom se dále ptali, (a) co je to v ježíšovské tradici víra, a (b) vrátili se ještě k tomu, co to znamená hledat nejprve jeho („Otcovo") království.

Pojem „víra" zahrnuje určité existenciální spolehnutí, a jak již jsme pověděli, i přijetí časnosti lidského života: „Kdo z vás může jen o píď prodloužit svůj život, bude-li si dělat starosti?" (Lk 12,25). Co znamená „hledání království Božího", lze povědět odkazem na jiné výrazné výroky o království Božím v synoptické tradici: znamená to modlitbu, odpuštění (Otčenáš) i solidaritu s chudými, hladovými a plačícími (blahoslavenství, zejména v Lukášově verzi – Lk 6,20–22).

Ježíš ve své řeči v prorockém zaujetí „přeháněl", když varoval před starostmi. Kdybychom jeho výzvy k tomu, abychom se učili od přírody, začali brát jako doslovný návod, znamenalo by to návrat do předkulturního stavu lidstva. O to však nešlo. Ježíš chtěl, aby člověk pro samé „obstarávání" nezapomněl na to, že jde odněkud někam, že jeho život má cíl a k jeho „hledání" má vymezený čas. Toto vědomé hledání odlišuje lidský život od obecného života přírody. Všechno to, co jsme pověděli o hledání království Božího, znamená úsilí o společenství s druhými lidmi ve společné „bázni Boží". Není to věčný život ve smyslu nekonečnosti v čase. To by znamenalo naprostou degradaci lidské jedinečnosti. Jak vážně bere Bible lidský časný život dokládá jeho zarámování „posledním soudem": pomíjivý člověk stojí Bohu za to, aby se u něho zastavil, aby se s ním „setkal" a uchoval

ho ve své stvořitelské paměti. To už je nekonečně závažné. Znamená to, že každý individuální život je jako celek zasazen do nové souvislosti s ostatními životy, jde tedy o „setkání" v nejhlubším smyslu slova. „Kdo se ke mně přizná před lidmi, k tomu se i Syn člověka přizná před anděly Božími" (Lk 12,8). Člověk je tedy na jedné straně součástí přírody, Božího stvoření, ale současně je od ní odlišen: „Což neprodávají pět vrabců za dva haléře? A přece ani jeden z nich není zapomenut před Bohem […] Nebojte se, máte větší cenu něž mnoho vrabců" (Lk 12, 6–8).

Jestliže se Heidegger snaží stanovit přesný význam jednotlivých pojmů tím, že svérázně vychází z doslovného smyslu jednotlivých německých výrazů, setkáváme se v Novém zákoně s jazykem apokalyptiky, který lze přijmout jen s vědomím jeho metaforických funkcí, tedy v tzv. „druhé naivitě".[9] V takovém případě je však zřetelně čitelné sdělení o vnitřní jednotě řádu stvoření (protologie) a na lidské rovině jeho otevřenosti vůči nové skutečnosti „království Božího" (eschatologie), kterou v dějinách reprezentoval Ježíš, jeho vztah k Bohu a k lidem a celý jeho příběh jako konkrétní dějinná událost. Odkaz k Ježíšovi je zábranou proti spekulaci, náboženským náladám a úniku do fiktivního prostoru.

6. Opora z druhé strany

Rozdíly mezi evangelii a Heideggerovým pojetím života jsou samozřejmě velké. V obou případech je člověk veden k odpovědnému životu, jehož časnost se vztahuje k tomu, co ho přesahuje. Ježíš Lukášova evangelia však to, co Heidegger nazývá pravdou, chápe jako protějšek člověka – protějšek, který má i svůj sociální rozměr (Bůh, království Boží). To, co jako zásadní lidské rozhodnutí zakládá u Heideggera otevřenost (*Offenheit*) vlastního pobytu (*je meines Daseins*), který člověk může zakoušet jako vlastní identitu, je ve sbírce Q odpovědí na Boží starost o člověka (Lk 12,32). Rozhodnutí víry je vědomým přitakáním k tomuto člověka předcházejícímu rozhodnutí. Perspektiva „království Božího" se opírá o základní svědectví Ježíše Nazaretského jakožto kontingentní dějinné osobnosti, která za to, o čem svědčí, ručí celou svou existencí.[10] Neopakovatelnost jeho dějinného zjevu (*efapax*, Žd 7,27) však nevylučuje, abychom to, co vnesl do

[9] P. Ricoeur, *Philosophie de la volontér II. La symbolique du mal*; soustavný výklad tohoto pojmu viz M. I. Wallace, *The Second naiveté* (SABH 6), Macon, GA, 1995, 2. vyd. a Loretta Dornisch, *Symbolic Systems and the Interpretation of the Scripture: An Introduction to the Work of Paul Ricoeur*, Semeia 4, 1975, 1–21, zde zejm. 16.

[10] Stále vycházíme z Lk 12,22–31; v povelikonočním evangeliu je role Ježíšova ještě zásadnější, srov. Mt 28,20.

dějin, chápali jako „zjevení“ autentického lidství, které do dějin vstupuje jako část budoucnosti, jako to, co přichází jako dar a konečné polidštění člověka, polidštění „k obrazu Božímu“.

Srovnali jsme výroky z kultur, které jsou od sebe vzdáleny dva tisíce let, ale jsou spojeny společnými problémy. Jsou spojeny společným vědomím časnosti a jedinečnosti lidského života – problémem a úkolem skutečného lidství. Tato shoda potvrzuje, jak významný je lidský život ve své časnosti a tím i jedinečnosti. Můžeme to nazvat antropologickou univerzálií, s níž se však Ježíš i Heidegger vyrovnávali rozdílným způsobem. Jejich konfrontace nám může pomoci při interpretaci evangelia. V každém případě jsou Ježíšovy výroky o hledání království Božího, které člověka osvobozuje ze zajetí starostí o předposlední věci, věcnou obdobou Pavlovy interpretace evangelia jako spasení (záchrany) z Boží milosti, Božího slitování, a z pouhé víry. To je to, v čem se „víra“ liší od Heideggerovy *Sorge*.

(Vyšlo, viz Bibliografie C 95)